

ВСТУПНЕ СЛОВО

На сороковий день народження Роберта Гайнлайна, 7 липня 1947 року (як виявилось, то була середина його життя), щось трапилося в місті Розвелл, штат Нью-Мексико (де, працюючи над ракетобудуванням, провів більшу частину тридцятих років Роберт Годдард). Наступного дня військовий аеродром Розвелла оприлюднив пресреліз, в якому йшлося про те, що неподалік розбився «летючий диск». Невдовзі по тому генерал, що командував Восьмою повітряною армією, спростував цю інформацію, заявивши, що було знайдено метеорологічний зонд.

Менш ніж за два тижні до інциденту в Розвеллі американський бізнесмен Кеннет Арнольд повідомив, що під час польоту на своєму приватному літаку бачив у небі дев'ять схожих на тарілки об'єктів поблизу гори Маунт-Рейнір у штаті Вашингтон (термін «НЛО» запровадили аж у 1950-х роках; схожі вогні або об'єкти спостерігалися в небі під час Другої світової війни, і пілоти назвали їх *Foo Fighters*). Протягом декількох тижнів повідомлення про інші летючі тарілки надійшли з багатьох куточків Сполучених Штатів. Четвертого липня екіпаж авіакомпанії *United Airlines* помітив іще дев'ять над штатом Айдахо. Протягом наступних кількох днів, кульмінацією яких став інцидент у Розвеллі, американські газети рясніли повідомленнями про помічені летючі об'єкти. Дев'ятого липня 1947 року ВПС Сполучених Штатів розпочали серію розслідувань, результатом яких став

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

проект «Блакитна книга», котрий тривав протягом майже двох десятиліть.

Рей Палмер, колишній редактор науково-фантастичного журналу *Amazing Stories* («Дивовижні історії»), опублікував розповідь Арнольда про летючу тарілку в першому числі журналу *Fate* навесні 1948 року. Перше з розслідувань, проведених ВПС (проект *Sign*), оприлюднило свої висновки наприкінці квітня 1948 року, припустивши, що за тарілкоманією справді може критися щось серйозне, включно з можливістю позаземного походження летючих тарілок. Згодом журнал *True* надрукував статтю майора Дональда Кіхоу, таким чином вперше піднявши тему інопланетного походження летючих тарілок у великому загальнонаціональному виданні. Пізніше студія *Fox Movietone* навіть випустила кінохроніку про містифікацію з летючою тарілкою на Середньому Заході США, де шарлатани продавали екскурсії на летючу тарілку, яка розбилася в Айові.

Роберт Гайнлайн, звісно ж, як завжди, звертав увагу на ті концепції наукової фантастики, котрі був готовий сприйняти широкий загал. Ймовірно, він бачив кінохроніку *Movietone* у 1949 році, працюючи в Голлівуді над фільмом *Destination Moon* («Пункт призначення — Місяць»). На початку 1950 року Гайнлайн запропонував Роджерсу Терріллу, редактору журналу *Argosy*, низку сюжетів, зокрема літературну версію свого майбутнього фільму, оповідання «Рік джекпоту» та історію, якій судилося стати «Ляльководами». Приблизно тоді ж редактори видавництва *New American Library*, які зв'язалися з агентом Гайнлайна, щоби придбати всі його науково-фантастичні твори для видання у форматі м'якої обкладинки, зазначили, що хотіли б побачити свого роду продовження статті Кіхоу в журналі *True* у вигляді роману про вторгнення прибульців.

Гайнлайн ретельно продумав увесь цей сюжет задовго до того, як сів і написав книгу. За словами В'їрджинії Гайнлайн, це була на її пам'яті «єдина історія, котру він проговорив наперед». Її ця оповідь не сподобалася, вона не хотіла, щоб він писав те, що скидалося б на низькопробний трилер і було значно нижче його тодішнього статусу письменника для престижних журналів. І він її справді не написав — одразу. Спочатку їм треба було купити маєтність і розпочати будівництво власного будинку в Колорадо-Спрингс.

Зрештою їм довелося перебратися до недобудованого будинку, у боргах і без грошей на продовження будівництва. Тієї зими Гайнлайн написав «Ляльководів», умостившись на ящиках, тоді як Джинні розфарбовувала стіни.

...Стомлений і похмурий, він узяв заяложений старий сюжет про інопланетних загарбників-викрадачів розуму і, не соромлячись, скористався модною тарілкоманією. Вілл Шекспір неодноразово робив те ж саме; нових сюжетів дуже мало, а невикористані, швидше за все, виявляться нікчемними.

Реакція на рукопис була передбачувано неоднозначною. Роман був написаний аж надто добре, і це налякало видавців із *Collier's i Post*. Літературні агенти видавництва *Doubleday* спершу відкинули твір як «бридкий», сказавши, що жодна жінка його не читатиме. Але редактор Волтер Бредбері не послухав літагентів і вирішив опублікувати роман.

Спочатку єдині вимоги Бредбері полягали в тім, щоб скоротити книгу з 90 000 слів до 75 000 і трохи пом'якшити жахи. Але згодом Гайнлайн виявив, що йому не вдасться уникнути слави дитячого письменника. Бредбері сказав йому: «Ти маєш пам'ятати про свою неповнолітню

аудиторію і те, що ти пишеш для них». Гайнлайн розлютився: хоча він і був готовий зменшити кількість сексуальної конотації в книзі (повністю відновленій у більшості видань протягом останніх двох десятиліть), але її зовсім не можна було переорієнтувати на дитячу читацьку аудиторію. «Я загнав себе в тісну пастку, яку сам же й витворив, — сумно зауважив він, — коли писав для неповнолітніх, намагаючись у той самий час і під тим самим ім'ям писати для дорослих». Самою ж суттю роману він жертвувати не став:

Якщо ця книга й має якусь перманентну цінність, то вона, безперечно, полягає в її темі, котра є ледь прихованою алегорією, критикою тоталітаризму в усіх його проявах. Кожен письменник має свою особисту філософію; моя ж філософія містить сильну любов до особистої свободи та майже релігійну повагу до гідності індивіда — я зневажаю все, що принижує ці обидва природні права людини, та в багатьох своїх оповіданнях досліджував супутні проблеми, які виникають у зв'язку з цим приниженням.

На жаль, душевний спокій Гайнлайна невдовзі порушуватимуть ще більше «супутніх проблем»: Гораций Леонард Голд придбав роман для серіалізації у своєму науково-фантастичному журналі *Galaxy Science Fiction*. Перша з трьох частин була опублікована в жовтні 1951 року, саме тоді, коли вийшла друком трохи товша книга. Голд «поекспериментував» із текстом, змінюючи майже кожне речення, причому не на краще. Гайнлайн чітко й недвозначно висловив Голду свою думку з цього приводу:

Мені притаманний стиль, так само характерний для моєї роботи, як і лінія кузова автомобіля «Форд» моделі Т. Цей стиль покликаний створювати відчуття

спонтанності й невимушеності, але водночас він є так само продуманим і навмисним, як і охкання повії в ліжку; оце і є увесь мій арсенал. Отак я заробляю на життя. Тепер ти розумієш, чому мені не подобається, коли хтось мій стиль перекривлює і псує?

Голд поклявся більше ніколи не торкатися жодного слова в тексті Гайнлайна. На той час друга частина вже була надрукована, але третя частина з'явилася в такому вигляді, в якому її написав Гайнлайн, — скороченою для журналу.

З іншого боку, Голлівуд намагався робити вигляд, що Гайнлайна не існує, кілька разів плагіатячи його сюжет. Історія про інопланетян, які ходять непоміченими серед нас, не давала спокою художникам у період Холодної війни, і основні концепції цієї історії часто вважалися суспільним надбанням. Одним із голлівудських малобюджетних режисерів, якого спіймали на гарячому, був Роджер Корман, чий фільм «Пожирачі мізків» вийшов на екрани в 1958 році. Халтурний витвір Кормана зірвав потенційну угоду з іншим режисером, який був готовий заплатити більші гроші. Гайнлайн подав до суду на Кормана й уладнав справу в позасудовому порядку за незначну частку того, що пропонував інший режисер. («Пожирачі мізків» були не останніми «запозиченими» «Ляльководами»: у 1967 році з'явився епізод серіалу «Зоряний шлях»; фільм «Операція: Знищення» явно «надихався» цим романом — і знову без оплати чи бодай подяки Гайнлайну).

Насамкінець Голлівуд нарешті вчинив чесно — купив авторське право і з певною повагою до першоджерела зняв у 1994 році фільм «Ляльководи» «за романом Роберта Е. Гайнлайна». Холодна війна давно закінчилася, Берлінська стіна впала, і шпигуни, якщо такі й залишилися,

вивідували тепер на користь Росії, а не Радянського Союзу. Але непомітно вкотре з'явилося нове лихо, і тема «інопланетян серед землян» знову стала актуальною.

Сам роман став класикою, незважаючи на серйозні редакторські правки видавництва *Doubleday*. Публікація у 1992 році відновленого оригінального тексту освіжила книгу, багато незрозумілих раніше фонових тем проявилися тепер у повному контексті. Разом із тим читачі змогли побачити, про що йдеться, навіть у скороченій версії. Завжди проникливий Айзек Азімов писав Гайнлайну, після того як отримав свій примірник книги від *Doubleday* (де видавався й він сам):

Мої вітання! Тільки не кажи мені, негіднику, що твоєю головною метою під час написання цієї опери не було побачити, скількима різними способами та скільки разів ти зможеш роздягнути свою героїню.

Так... Але хтось же мав це зробити!

Роман «Ляльководи» присвячений Лертону Блессінгейму, літературному агенту Гайнлайна, чії перемовини з видавництвом *New American Library* завершилися угодою про видання цієї книги.

*Роберт Джеймс, доктор наук,
і Вільям Г. Паттерсон-молодший*

Вірджинія і Роберт Гайнлайни у статті журналу «Популярна механіка», 1952 рік

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

РОЗДІЛ 1

А чи *були* вони справді розумними? Тобто самі по собі? Не знаю, і хтозна, чи зможемо ми коли-небудь про це дізнатися. Я ж оператор, а не лабораторний дослідник.

З радянцями начебто все ясно: здається, вони нічого не винайшли. А просто запровадили комуністичну владу заради самої влади і поширили її, за виразом комісарів, без будь-яких «гнилих ліберальних сентиментів». З іншого ж боку, з тваринами вони повелися значно гірше за тварин.

(Так дивно, що більше ніде не видно собак. Коли ми нарешті поквітаємося з ними, то нам доведеться мститися за кілька мільйонів собак. І котів. А щодо мене, так ще й за одного конкретного kota).

Якщо вони справді *не* були розумними, то не хотілося б дожити до того часу, коли нам доведеться мати справу з чимось схожим на них і по-справжньому розумним. Бо знаю, хто програє. Я. Ти. І так зване людство.

Для мене це почалося рано-вранці 12 липня 2007 року, коли телефон заверещав на такій високій частоті, що, здавалося, моя голова от-от лусне. Я обмацав себе, намагаючись знайти вимикач, а потім згадав, що залишив його у куртці в протилежному кутку кімнати.

— Та годі тобі, — прогарчав я. — Чую. Вимкни той клятий вереск.

— Тривога, — сказав голос мені у вухо. — Доповідайте особисто.

Я сказав йому, куди він має йти зі своєю тривоєю.

— У мене тридобова перерва.

— Доповідайте Старому, — наполягав голос. — Негайно. Он воно як.

— Іду, — погодився я і сів у ліжку так різко, що аж очі заболіли.

І побачив перед собою якусь блондинку. Вона теж сиділа, витріщившись на мене.

— З ким це ти розмовляєш? — з притиском спитала вона.

Я також витріщився на неї, насилу пригадуючи, що вже бачив її раніше.

— Хто, я? Розмовляю?

Я замовк, намагаючись вигадати якусь переконливу брехню, а потім, трохи розбуркавшись, змикитив, що ця брехня не має бути аж надто переконливою, бо блондинка ніяк не могла чути другу половину розмови. В моєму підрозділі використовується телефон нестандартного типу — для кісткової провідності аудіореле було хірургічно зашите під шкіру тильної частини мого лівого вуха.

— Вибач, люба, — продовжив я. — Мені наснився кошмар. Я часто розмовляю уві сні.

— З тобою все гаразд?

— Тепер, коли вже прокинувся, — все гаразд, — запевнив я її і підвівся, злегка похитуючись. — А ти лягай поспи.

— Ага, — тільки й встигла відповісти вона, і знову засопіла. Я увійшов до ванної кімнати і вколов собі в передпліччя чверть дози препарату «Гіро». Хвилини зо три моє тіло трясло, поки стимулятор приводив мене до тями.

З ванної я вийшов уже новою людиною, принаймні її правдоподібним макетом (імітацією), і зняв із гачка куртку. Тим часом блондинка стиха хропіла.

Моя підсвідомість рвучко покотилася в минуле, і я з жалем збагнув, що мене з тою блондинкою ані біса не єднало. Тож

я пішов від неї. У квартирі не було нічого, що могло б мене видати, а тим більше дати їй зрозуміти, ким я насправді був.

До офісу нашого Відділу я увійшов через туалетну кабінку на станції Макатур. Наших офісів у телефонному списку ви не знайдете. Фактично їх не існує. Може, не існує й мене. І все це — ілюзія. Іще один маршрут пролягає через маленьку, наче дупло, крамничку з вивіскою «Рідкісні марки та монети». Не раджу вам і тим маршрутом користуватися, бо продавець неодмінно спробує втулити вам фальшиву поштову марку «Чорний двопенсовик» із профілем королеви Вікторії.

Не користуйтеся жодним маршрутом, бо я ж сказав вам, що нас не існує.

Є одна річ, про яку не знає жоден глава держави, а саме: наскільки ефективно працює його розвідувальна служба. Про це йому стане відомо лише тоді, коли вона зазнає фіаско. Тому й виникла потреба в нашому Відділі. Він — як поміч і ремінці, що тримають штанці. Гадаю, що ООН нічого про нас не відає, як і ЦРУ. Яюсь я чув, що для забезпечення фінансування нас взяли під крило Міністерства харчових ресурсів, але достеменно цього не знаю, бо особисто мені платять готівкою.

Що для мене очевидно, так це підготовка, яку я пройшов, і ті завдання, які Старий послав мене виконувати. То були цікаві доручення, принаймні декотрі з них — якщо вас не надто турбує, де ви будете спати, що будете їсти і скільки часу вам лишилося жити. За все про все по той бік Завіси я провів три роки; я навчився пити горілку не зморгнувши оком, а також витіювато матюкатися російською, кантонською, курдською та деякими іншими мовами, об які можна було язика зламати. І тепер готовий присягнутися, що немає за Завісою нічого кращого та більшого, чого не було б, скажімо, в місті Падука штату Кентуккі. Втім, кожному своє.

Якби була у мене клепка в голові, то я давно вже кинув би все це й зайнявся якоюсь справжньою роботою.

Та от біда: тоді б мені довелося кинути працювати на Старого. В тім-то й річ.

Не скажу, щоб він був таким собі добросердим начальником. Він запросто міг сказати: «Нумо, хлопці, нам треба удобрити цей дуб. Стрибайте в он ту яму під його стовбуром, а я вас закопаю».

І ми усі так і зробили б. Абсолютно всі.

І Старий справді закопав би нас, якби був певен, що існує 53-відсоткова ймовірність, що ми удобримо собою Дерево Свободи.

Коли я увійшов, він підвівся й зашкутильгав до мене. І мені знову подумалося: чому Старий так і не «відремонтував» свою ногу? Моя здогадка: кульгавість була предметом його гордості, хоча хтозна. Але людині на посаді Старого довелося б пишатися отою кульгавістю потайки, бо його професія не допускала публічного вшанування.

Обличчя Старого розкраяла зловісна посмішка. Великий лисий череп та виступаючий римський ніс робили шефа схожим на щось середнє між сатаною та Панчем із «Джуді та Панча».

— Заходь, Семе, — сказав він. — Шкода, що витягнув тебе з ліжка.

Дідька лисого йому шкода!

— Взагалі-то я був у відпустці, — коротко відповів я.

Так, він мій шеф, але відпустка є відпустка, до того ж трапляється вона до біса рідко!

— Так ти й досі у відпустці. Ми всі підемо у відпустку.

Не вірив я отим його «відпусткам», тому не клюнув на наживку.

— Отже, мене звать Сем, — відказав я. — А прізвище моє яке?

— Кавано. А я твій дядечко Чарлі, Чарльз М. Кавано, пенсіонер. Знайомся — це твоя сестра Мері.

Я раніше помітив у кімнаті ще одну людину, але зиркнув на неї лиш одним оком — потім дізнаюся. Коли поруч присутній Старий, то він, якщо йому треба, зосереджує на собі всю увагу. Тепер я поглянув на свою «сестру» пильніше, а потім оглянув ще раз, бо вона була того варта.

Мені стало ясно, чому він ангажував нас для спільної роботи як брата і сестру: таким чином Старий убезпечив себе від потенційних ризиків. Добре навчений агент не може вийти за рамки своєї ролі, так само, як професійний актор не може зіпсувати добре завчений текст, хіба що навмисне. Отже, до цієї кралі я мушу ставитися як до сестри — що за чортівня, я ж її ніколи в житті не бачив!

Довге худорляве тіло, але беззаперечно і приємно жіночне. Гарні ноги. Заширокі, як для жінки, плечі. Вогненно-хвилясте руде волосся й костиста структура голови, наче у якоїсь рудої ящірки. Її обличчя було радше гарненьким, аніж красивим; зуби гострі й білі. Вона глянула на мене як на шматок яловичини.

Але я ще не ввійшов у свою роль, тому мені захотілося трохи політати по колу на одному крилі. Напевне, Старий це помітив, бо лагідно зауважив:

— Охолонь, Семмі, й запам'ятай: в родині Кавано інцестів не буває. Вас обох дбайливо виховувала моя улюблена невістка. Твоя сестра обожнює тебе, а ти дуже любиш свою сестру, але у здоровому, суто платонічному і до огиди шляхетному сенсі, як і личить справжньому патріотичному американцю.

— Невже все так погано? — поцікавився я, не відриваючи погляду від своєї «сестри».

— Навіть гірше, ніж ти думаєш.

— Ну привіт, сестро. Радий познайомитися.

Вона простягнула руку. Долоня була міцною і, схоже, не слабшою за мою.

— Привіт, друже.

Вона вимовила це глибоким контральто, що мене остаточно доконало. От клятий Старий!

— Я міг би ще додати, — продовжив шеф тим самим лагідним тоном, — що ти настільки відданий своїй сестрі, що з радістю помер би, захищаючи її. Не хотілося б говорити тобі цього, Семмі, але твоя сестра є дещо ціннішою для нашої організації, аніж ти. Принаймні наразі.

— Зрозумів, — мовив я. — Дякую за ввічливе пояснення.

— Та годі тобі, Семмі...

— Вона — моя улюблена сестра; я маю захищати її від бродячих псів та незнайомих чоловіків. Гепати мене сокирою не слід. Тож коли ж ми почнемо?

— Краще зайди до косметологів; у них наче є для тебе нове обличчя.

— Краще нехай зроблять мені геть нову голову. Бувай, сестро.

Обличчя мені не поміняли, але помістили мій особистий телефон під потилицею ззаду, а потім зцементували над ним волосся. Саме ж волосся косметологи пофарбували в той самий колір, що й у моєї новоспеченої сестри, відбилили мені шкіру і попрацювали з вилицями та підборіддям. У дзеркалі я був так само природно рудим, як і моя сестра. Поглянувши на своє волосся, я спробував пригадати його автентичний колір, той, який воно мало колись давно, а потім подумав: а наскільки природною є зовнішність

моєї сестрички? Хотілося б сподіватися, що вона таки справжня. А які гарні в неї зуби... Негайно припини, Семмі! Вона ж просто твоя сестра.

Я вдягнув екіпіровку, яку мені дали, і хтось тицьнув мені уже запаковану аптечку. Вочевидь, Старий вже встиг побувати у косметологів: тепер на голові у нього красувалися маленькі кучері відтінку між рожевим та білим. Косметологи також щось зробили з його лицем, але я ніяк не міг здогадатися, що саме. Та як би там не було, тепер ми всі втрьох досить переконливо скидалися на кривних родичів, що належать до того цікавого підвиду рудоголових.

— Ходімо, Семмі, — сказав Старий. — Маємо обмаль часу. Проінструктую тебе в авто.

Ми піднялися незнайомим мені маршрутом і опинилися на пусковій платформі Нортсайд високо над Новим Брукліном із видом на кратер Манхеттен.

Я кермував, а Старий говорив. Коли ми виїхали за межі місцевого контролю, він наказав мені увімкнути автоматичний режим до міста Де-Мойн в Айові. Потім я зустрівся з Мері та «дядьком Чарлі» у вітальні. Він стисло описав наші життєві історії та доповнив їх подробицями, аби ми були в курсі.

— Ось так, — завершив він. Тепер ми — така собі весела сімейка туристів. Якщо трапиться щось неочікуване, то маємо поводитися як туристи: гамірно й безтолково.

— А в чім, власне, проблема? — поцікавився я. — Ми що, гратимемо цю гру повністю на слух?

— Е-е-е-е... Можливо.

— Гаразд. Але, як на мене, коли ти мертвий, то не зайве було б знати, чому ти помер. Еге ж, Мері?

«Мері» не відповіла. Вона мала рідкісну й похвальну серед жінок рису мовчати, коли нема чого сказати. Старий

окинув мене поглядом, причому не як людина, що ще не визначилася, а радше так, наче він оцінював мене в даний конкретний момент і передавав щойно отриману інформацію в обчислювальну машину між своїми вухами.

— Семе, — нарешті мовив він, — а ти чув про летючі тарілки?

— Про що? Та начебто не чув.

— Не може бути! Ти ж вивчав історію.

— А, ви про *оті* тарілки! Про тарілкоманію, яка трапилася давно, ще до Заворушень? Я гадав, що ви питаєте про щось недавнє й реальне, а оті тарілки... то були просто масові галюцинації.

— Хіба?

— А хіба ж ні? Я не надто знаюся на статистиці аномальної психології, але формулу пам'ятаю добре. То був взагалі якийсь психопатичний період: цілком нормальну людину з клепкою в голові запросто могли кинути до в'язниці.

— А сьогодні у нас все в нормі, без психопатії, чи як?

— Та я б не сказав. — Понишпоривши в давно забутих шухлядах свого мозку, я знайшов потрібну мені відповідь: — О, нарешті пригадав оту формулу: інтеграл Дігбі для оцінки даних другого та вищого порядку. Він видав 93,7 відсотка впевненості, що міф про летючі тарілки, після вилучення пояснених випадків, був галюцинацією. Я пригадав цю формулу, тому що то був перший такий випадок у науці, коли епізоди систематично реєструвалися й оцінювалися. То був якийсь державний дослідницький проєкт — хтозна чому вони цим займалися.

На обличчі Старого з'явився доброзичливий вираз.

— Готуйся, Семмі. Сьогодні ми будемо вивчати летючу тарілку. Може, навіть відпиляємо від неї шматочок на пам'ять. Як і належить справжнім туристам.